

**ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

В умовах глобалізації формування ефективної продовольчої системи країни є одним із головних пріоритетів національної аграрної політики. З часу набуття незалежності роль України як світового постачальника продовольства значно посилилася, разом з тим, питання забезпечення продовольчої безпеки держави залишається актуальним оскільки неповною мірою задовольняються потреби населення у харчових продуктах. Крім того, значну частку в експорті все ще продовжує займати сировина. На сучасному етапі розвитку людства для забезпечення продовольчої безпеки країни, а також для вирішення глобальної продовольчої проблеми, поряд із зростанням сільськогосподарського виробництва, все більшу роль як складові продовольчої системи відіграє організація зберігання продукції, її переробка, транспортування та торгівля. У статті запропоновано підходи до визначення поняття "продовольча система", наведено схему еволюції продовольчої системи з урахуванням трансформації сільського господарства, визначено фактори, що негативно впливають на її функціонування, та обґрунтовано підходи до формування ефективної продовольчої системи України в умовах глобалізації.

Ключові слова: аграрна політика, продовольча система, сільське господарство, харчова індустрія, торгівля, продовольство, глобалізація, державне регулювання.

O.I.Kuts, sen. res. worker,
Institute of food resources NAAS

**FORMATION OF EFFECTIVE FOOD SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF
GLOBALIZATION**

In the context of globalization formation effective a food system of the country is one of the main priorities of the national agricultural policy. Since independence, Ukraine's role as a global supplier of food has increased substantially, however, the issue of food security is important as not fully met the needs of the population in food. Moreover, a significant share of exports still continues to raw materials. At the present stage of human development to ensure food security of country and to address the global food problem, along with the growth of agricultural production increasing role as components of the food system plays organizing storage, processing, transportation and trade. In the article the approaches to the definition of food system, the scheme of evolution food system based transformation of agriculture, the factors that affect its performance and reasonable approaches to the formation of an effective food system in Ukraine under globalization.

Keywords: agricultural policy, food system, agriculture, food industry, trade, food, globalization, government regulation.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В условиях глобализации формирования эффективной продовольственной системы страны является одним из главных приоритетов национальной аграрной политики. С момента приобретения независимости роль Украины как мирового поставщика продовольствия значительно усилилась, вместе с тем, вопросы обеспечения продовольственной безопасности государства остаются актуальными, поскольку недостаточно удовлетворяются потребности населения в продуктах питания. Кроме того, значительную долю в экспорте все еще продолжает занимать сырье. На современном этапе развития человечества для обеспечения продовольственной безопасности страны, а также для решения глобальной продовольственной проблемы, наряду с ростом сельскохозяйственного производства, все большую роль, как составляющие продовольственной системы, имеют – организация хранения продукции, ее переработка, транспортировка и торговля. В статье предложены подходы к определению понятия "продовольственная система", приведена схема эволюции продовольственной системы с учетом трансформации сельского хозяйства, определены факторы, негативно влияющие на ее функционирование, и обоснованы подходы к формированию эффективной продовольственной системы Украины в условиях глобализации.

Ключевые слова: *аграрная политика, продовольственная система, сельское хозяйство, пищевая индустрия, торговля, продовольствие, глобализация, государственное регулирование.*

Постановка проблеми. Реалізація аграрного потенціалу дозволяє Україні забезпечувати не лише потреби внутрішнього ринку продовольства, а й все більш активно долучатися до вирішення глобальних проблем забезпечення продовольством населення планети, стаючи надійним постачальником харчових продуктів на світові ринки.

За останні роки роль України як світового постачальника продовольства значно посилилася, разом з тим, питання забезпечення продовольчої безпеки держави залишається актуальним оскільки неповною мірою задовольняються потреби населення у харчових продуктах. Крім того, значну частку в експорті все ще продовжує займати сировина.

Формування ефективної продовольчої системи за умов глобалізації є одним із головних пріоритетів аграрної політики. Переорієнтація на збільшення частки переробленої продукції в загальному виробництві та експорті стає одним із центральних завдань реалізації потенціалу галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі результати дослідження проблем розвитку аграрного сектора та функціонування продовольчої системи зроблені у наукових роботах вітчизняних економістів-дослідників В. Андрійчука, П. Борщевського, Л. Дейнеко, Д. Крисанова, П. Саблука, М. Сичевського, О. Шпицака, А.Е. Юзефовича та інших українських вчених.

Мета статті – визначити основні складові та обґрунтувати підходи до формування ефективної продовольчої системи України в умовах глобалізації на основі підвищення конкурентоспроможності, повнішого використання потенціалу галузі, удосконалення механізмів реалізації державної аграрної політики та заходів дерегуляції.

Виклад основних результатів дослідження. У виробництві харчових продуктів сільське господарство має визначальне значення, разом з тим, на сучасному етапі розвитку людства, вся система харчування – від вхідних ресурсів, виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, зберігання, транспортування, роздрібної

торгівлі та споживання – може внести набагато більше для забезпечення продовольчої безпеки країни та у вирішення глобальної продовольчої проблеми.

Вчені Інституту продовольчих ресурсів НААН відзначають, що «поняття «продовольча система» включає в себе всі процеси, пов'язані з вирощуванням, збиранням, переробкою, пакуванням, транспортуванням, маркетингом, споживанням та утилізацією харчових продуктів і упаковки. Однак це не просто пов'язані між собою процеси – це цілісна система, в якій виробництво продовольства, переробка, розподіл і споживання інтегровані для підвищення їхньої екологічної, економічної, соціальної ефективності» [6].

Організаційно-економічний механізм продовольчої системи, на думку М. Сичевського включає в себе всю сукупність інституційних, правових, економічних, фінансово-кредитних важелів та чинників, які забезпечують зростання обсягів виробництва продовольства і продовольчу безпеку, ефективне використання природних та виробничих ресурсів, підготовку кадрів, інноваційний розвиток, формування культури споживання й уявлень про здорове харчування, захист навколишнього середовища, безпечність та якість харчових продуктів [5].

В аграрній сфері під державним регулюванням слід розуміти систему економічних, фінансових, юридичне правових, організаційних і соціальних заходів, здійснюваних державою з метою забезпечення ефективного і стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами [1, с.594].

Механізм державного регулювання аграрного сектору спільно з механізмом ринкового саморегулювання та корпоративною плановірністю є складовою частиною господарського механізму, який відповідно до «Економічного енциклопедичного словника», визначається як система управління народним господарством шляхом використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також розвитку людини та узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства. У разі оптимального поєднання цих механізмів і властивих їх форм, методів і важелів виникає новий синергічний ефект, унаслідок чого створюється можливість плановірного та пропорційного розвитку народного господарства [2, с.133]. З урахуванням вищезазначеного, а також беручи до уваги дослідження продовольчої системи вчених Швейцарського федерального технологічного інституту у Цюріху, на рис. 1 відображена схема продовольчої системи [7].

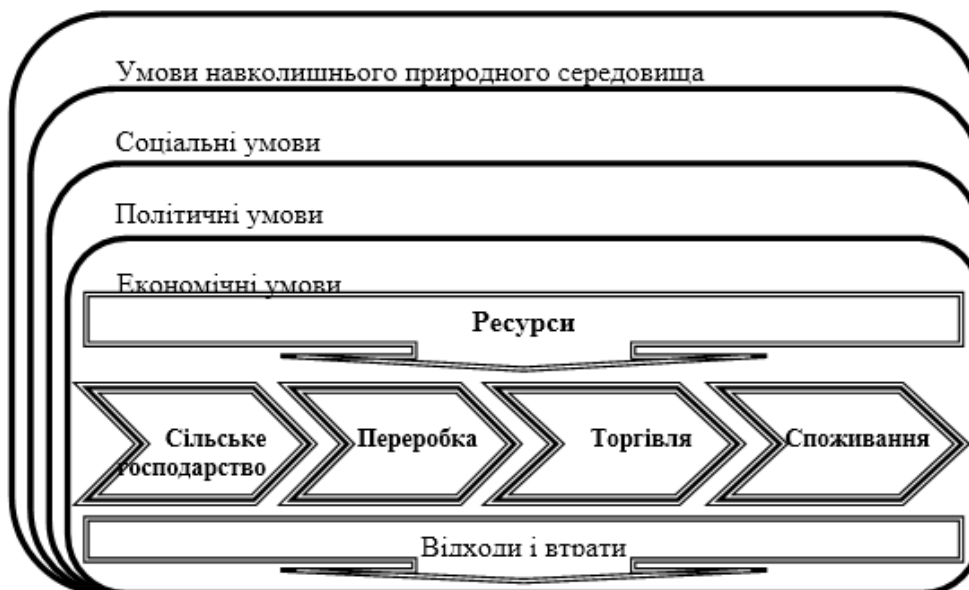

Рис. 1. Схема продовольчої системи

Формування і функціонування продовольчої системи залежить від економічних, політичних, соціальних, і природних умов, а також від людських ресурсів (їхніх навичок і кваліфікації), рівня освіти та наукових розробок.

Таким чином, продовольча система охоплює всіх людей, інститути і процеси, за допомогою яких сільськогосподарські продукти виробляються, переробляються і доводяться до споживачів, а також включає в себе державні органи, організації громадянського суспільства, науковців та експертів, які розробляють політику, нормативно-правові акти, програми та проекти, які впливають на виробництво продовольства і сільське господарство. Поєднання механізмів в єдину систему забезпечує досягнення однієї з головних цілей аграрної політики держави – гарантування продовольчої безпеки.

Сільське господарство є однією з основних галузей народного господарства, оскільки виробництво продуктів харчування – перша умова виживання безпосередніх виробників. Водночас воно є сировинною базою харчової та легкої промисловості. Попит на сільськогосподарську товарну продукцію постійно зростає, оскільки збільшується чисельність населення, особливо міського. У економічно розвинених країнах до 95% всієї сільськогосподарської продукції реалізується на ринку, набуваючи товарної форми [3].

У сільському господарстві, як і в інших галузях суспільного виробництва, відбувається постійний розвиток і вдосконалення продуктивних сил і на цій основі зростає ефективність сільськогосподарської праці, що дає змогу з меншою кількістю робочої сили виробляти більше продовольства. Також все більша частина робіт виконується суб'єктами господарювання, що обслуговують сільське господарство, а також на підприємствах переробної промисловості, де остаточно формуються споживчі властивості продовольчих товарів.

Зміни, що відбуваються у сільському господарстві мають визначальний вплив на формування та функціонування продовольчої системи.

У натуральному господарстві, продовольча система в основному "закрита" – виробники в основному споживають те, що вони виробляють. У міру економічного розвитку, натуральне господарство поступається індустріальному сільському господарству, в якому виробники і споживачі все більше розділені в просторі, часі і їх взаємодії, опосередковано через ринки. На більш пізніх етапах еволюції продовольчої системи, виробники сільськогосподарської продукції дуже мало безпосередньо контактують із споживачами. Все більшу роль у продовольчій системі, відіграють такі її складові: організація зберігання продукції, її переробка; транспортування та торгівля. В умовах глобалізації система "відкривається" виходячи за межі національної економіки, що дозволяє взаємодіяти виробникам і споживачам, які можуть жити у різних країнах. Еволюція продовольчої системи з урахуванням трансформації сільського господарства відображена на рис. 2 [8].

Продовольчі системи співіснують і розвиваються в міру зростання економіки і урбанізації. Сучасні ланцюжки поставок тягнуть за собою вертикальну інтеграцію зберігання, розподілу та роздрібної торгівлі і забезпечують підвищення ефективності, які можуть привести до зниження цін для споживачів і більш високі доходи для фермерів.

У США для промислової переробки надходить до 90 %, а у Західній Європі – до 75% кінцевої продукції сільського господарства, призначеної для продовольчого споживання. В основному робоча сила зосереджена у галузях, що забезпечують переробку сільськогосподарської продукції та її реалізацію. Тому на підприємствах цих галузей у розвинутих країнах зосереджено до 90% робочої сили агропромислового комплексу [3].

Для вирішення проблеми харчування в даному контексті перш за все необхідно зрозуміти природу продовольчої системи і визначити ключові точки входу по всій системі.

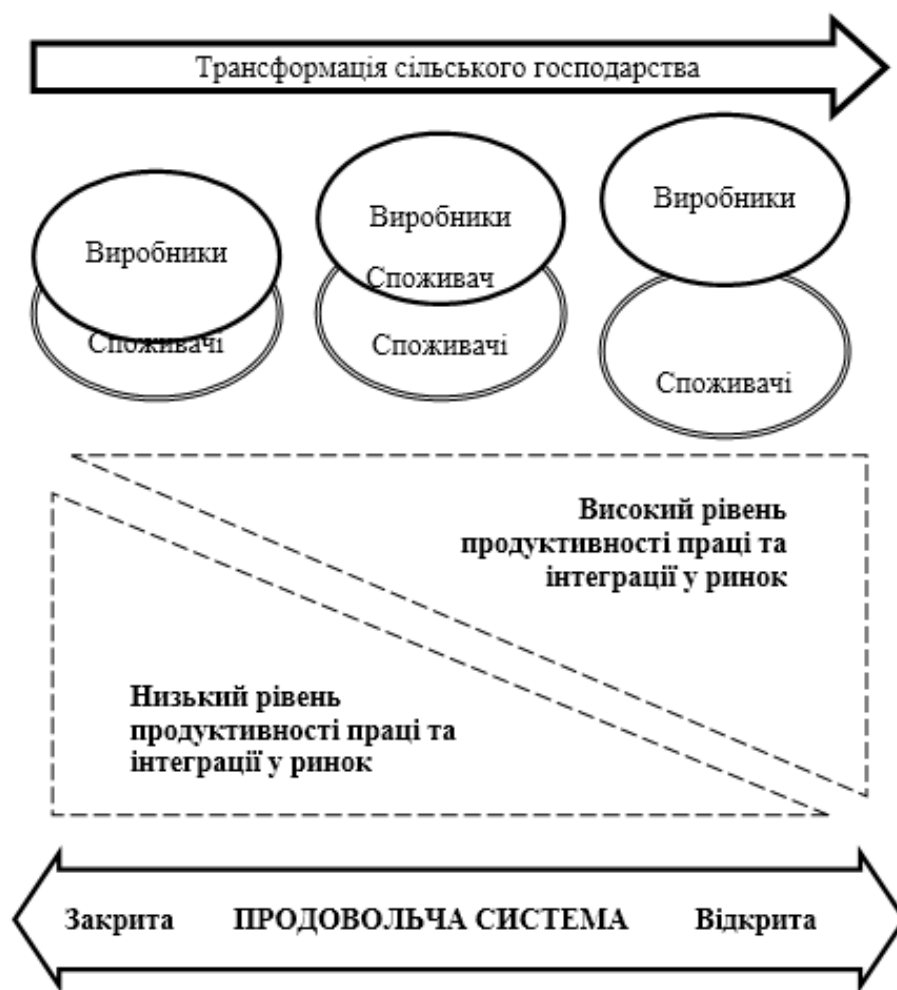

Рис. 2. Схема еволюції продовольчої системи з урахуванням трансформації сільського господарства

У відкритій продовольчій системі саме по собі зростання виробництва, як зокрема показує і вітчизняний досвід, не є гарантією продовольчої безпеки держави. В Україні низький рівень доходів та низька купівельна спроможність значної частини населення змушує громадян виробляти продовольство для власного забезпечення. Розвиток агропромислового комплексу та нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, за таких обставин, відбувається переважно за рахунок реалізації експортного потенціалу.

Наприклад лише за останні п'ять років експорт продукції агропромислового комплексу збільшився майже в 1,5 раза, з 9,9 млрд дол. США у 2010 році до 1,5 млрд дол. США у 2015 році. Разом з тим, частка домашніх господарств у випуску продукції сільського господарства становила у 2015 році 43,8%, або 238 млрд грн у фактичних цінах [9].

За даними Державної служби статистики у 2015 році 40,9% продукції галузі рослинництва і 54,5% продукції галузі тваринництва вироблялося у господарствах населення, тобто у секторі з низьким рівнем продуктивності праці та інтеграції у ринок, що, на наш погляд, є головним фактором який обумовлює низьку ефективність продовольчої системи України на сучасному етапі розвитку.

На нашу думку до негативних факторів, які стримують формування ефективної продовольчої системи України слід віднести недосконалість механізмів державної підтримки, складність та часті зміни нормативно-правового регулювання, незавершеність земельної реформи, несистемне втручання держави у формування цін на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування, недостатній рівень розвитку

інфраструктури аграрного ринку, монополізація та тінізація каналів реалізації продукції, неефективна державна політика щодо розвитку кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників, неефективність системи державного управління аграрним сектором, не відповідність вимогам та стандартам світового продовольчого ринку вітчизняної системи стандартизації сільськогосподарської продукції, відсутність ефективного механізму відповідальності за порушення стандартів якості, недостатність фінансування аграрної науки, застарілі програми навчання фахівців, які не забезпечують оволодіння новітніми технологіями.

Висновки

Сучасні продовольчі системи розвинених країн функціонують на основі високоефективного агропромислового виробництва та органічного поєднання ринкового механізму з державним регулюванням, що спрямовується на підтримку стабільності продовольчої системи та забезпечення продовольчої безпеки.

Важливими заходами формування ефективної продовольчої системи в умовах глобалізації є: підвищення продуктивності праці, зростання обсягів переробки сільськогосподарської сировини, розвиток та підвищення ефективності використання інфраструктури зберігання і транспортування продукції, розвиток оптової та роздрібною торгівлі, навчання і якісне інформаційне забезпечення всіх суб'єктів ринку, дерегуляція господарської діяльності та удосконалення механізмів державної підтримки.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / Андрійчук В.Г. – [2-е вид.]. – К.: КНЕУ, 2002.- 624 с.
2. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. / Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І– Т.1. – Л.: Світ, 2005. –616с.
3. Основи економічної теорії: Підручник / За ред. проф. С. В. Мочерного; Худож. оформ. В. М. Штогриня. – Тернопіль: АТ «Тарнекс» за участю АТ «НОЙ» та ввд-ва «Світ», 1993 – 688 с.
4. Сичевський М. П. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики / М. П. Сичевський, А.Е. Юзефович // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 46–52.
5. Сичевський М. П. Організаційно-економічна сутність категорії "Продовольча система" / М. П. Сичевський, Л. В. Дейнеко // Продовольчі ресурси. – 2014. – № 3. – С. 4-9
6. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія / за заг. ред.. акад.. НААН Я.М. Гадзала; Інститут продовольчих ресурсів НААН. – К. :Аграр. Наука, 2016. – 380с.
7. Resilience in Food Systems / Johan Six / Swiss Federal Institute of Technology in Zurich / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ethz.ch/en/news-and-events/eth-news/news/2014/01/resilience-in-food-systems.html>
8. The State of Food and Agriculture / Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) / Rome 2013/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/publications/sofa/2013/en/>
9. Державна служба статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>